

Prefață

Istoriografia celui de-al Doilea Război Mondial este imensă, cel mai mare conflict militar din istorie fiind, precum se știe prea bine, vedeta cercetării istorice timp de câteva decenii. Această situație pare să ducă la concluzia că investigațiile au acoperit mai toate domeniile, că nu există sau nu mai pot exista episoade sau direcții de acțiune neexplorate.

O asemenea imagine este neconformă cu realitatea. A doua conflagrație mondială continuă să fie un subiect cât se poate de viu, intens studiat, chiar dacă a cedat locul întâi, „Războiului Rece”, fenomen definitoriu al celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea și a cărui esență a constat în confruntarea multiplă dintre SUA și URSS, marii învingători din anul 1945. Raymond Aron a definit sintetic principiul fundamental al acesteia, concretizat în formula „Pace imposibilă, război improbabil”.

O dovedește din plin și lucrarea de față, avându-l autor pe Alexandru Valentin Ștefănescu, publicată de dinamica Editură „Cetatea de Scaun”, din fosta capitală a Țării Românești, Târgoviște.

Lucrarea analizează Campania din Est a armatei române, alături de Germania, din perioada 22 iunie 1941-23 august 1944, dar unghiul de vedere este puțin studiat, cel puțin la nivelul istoriografiei românești și privește rolul (impactul) tehnicii de luptă asupra principalelor operații desfășurate de trupele române.

Opțiunea pentru Campania din Est este deplin justificată. În primul rând, această secvență belică este cea mai amplă din istoria militară românească, sub raportul duratei, al efectivelor angajate, al spațiului de desfășurare, al pierderilor suferite. Pentru o țară de dimensiunile și posibilitățile României, amputată în 1940, efortul militar a fost impresionant. În al doilea rând, statutul său

8 *Alexandru V. Ștefănescu*

istoriografic este unul aparte. Timp de peste patru decenii, până la evenimentele din decembrie 1989, ea a fost practic ignorată de specialiștii români, în pofida unor inițiative și deschideri, care, însă, erau tributare exigențelor ideologice ale epocii. O asemenea situație s-a datorat, în esență, situației geopolitice și geostrategice a României din perioada postbelică, plasată la sfârșitul războiului, prin înțelegerile puterilor învingătoare, în sfera de influență a Uniunii Sovietice. Deși regimul comunist de la București a reconsiderat din anii 60 ai secolului trecut, raporturile cu „fratele mai mare”, participarea României alături de Germania în anii 1941-1944 a rămas o temă interzisă.

În mod firesc, după 1990, mai ales în primii 10-15 ani, odată cu dispariția celor mai multe restricții, „fructul oprit” a reprezentat un subiect predilect de cercetare pentru istorici, sociologi, economiști ș.a. Pe cale de consecință, s-a acumulat o bogată istoriografie, constând în volume de documente, monografii, dicționare, albume, culegeri de studii, filme documentare etc. Dar, în pofida unui mare efort recuperator, înzestrarea armatei române, funcționarea armamentului și a tehnicii de luptă aflate în dotarea unităților și marilor unități au fost abordate tangențial. Este meritul autorului de a fi sesizat această oportunitate și de a se fi angajat la o cercetare serioasă a unei problematici foarte complexe.

Dintru început remarc baza documentară solidă a lucrării, faptul că autorul a investigat o bibliografie extinsă, constând din lucrări românești și străine (engleze, germane, franceze, ruse) adecvate profilului lucrării. În același timp, a efectuat largi cercetări în cele două arhive importante ale țării - Arhivele Naționale și Arhivele Militare Naționale Române -, ceea ce i-a îngăduit să adauge un plus de informații la sursele editate consultate.

Concomitent, incursiunea în evoluția armamentului și tehnicii de luptă din antichitate până la „Marele Război”, cum i s-a mai spus primei conflagrații mondiale din anii 1914-1918, căruia i se acordă pe bună dreptate un spațiu foarte larg, mi se pare cât se poate de

binevenită. Cititorul are, astfel, posibilitatea să ia cunoștință cu „fețele” lui Marte, zeul roman al războiului, panoplia lui îmbogățindu-se considerabil. De la hopliții greci și legiunile romane s-a ajuns astăzi la „războiul împotriva terorismului”, la „războiul cibernetic” (*cyberwar*), la „războiul spațial”, la „războiul hibrid”, la „războiul de generația a patra”, de „proxy war”, la „privatizarea războiului”, la „conflictele asimetrice” etc. Unele concepte acoperă realități vechi, dar altele reflectă mutații profunde în structura și fizionomia conflictului armat. El devine, între altele, mai difuz, dar mai prezent în viața comunităților umane, astfel că vechiul dicton: *Pacea este visul înțelepților, iar războiul istoria oamenilor*, este mai actual ca oricând.

Această evoluție extraordinară, accelerată în ultimele două secole, s-a datorat, cu prioritate, perfecționărilor armamentului și tehnicii de luptă. Pe această bază au avut loc mai multe „revoluții în afacerile militare”, un concept amplu discutat în istoriografia mondială. Fără îndoială, cea din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cu prelungirile sale în epoca interbelică și-a pus amprenta decisiv și asupra evoluției armatei române și a performanțelor sale pe câmpurile de luptă ale primei și celei de-a doua conflagrații mondiale.

Autorul reconfirmă, prin informațiile prezentate, că înzestrarea cu echipament modern a constituit un punct nevralgic al organismului militar românesc. Pornind de la experiența Primului Război Mondial, în perioada dintre cele două războaie mondiale s-au pus bazele unei industrii de armament, care a asigurat, însă, în mica măsură, marile necesități reclamate de războiul modern. În consecință, dotarea forțelor armate a fost dependentă într-un mare procent de import.

Aici, se impune observația că procesul de înzestrare s-a accelerat la jumătatea deceniului al patrulea al secolului trecut, fapt ce a determinat o întârziere resimțită acut odată cu declanșarea ostilităților. Ca atare observația autorului că în Campania din Est armata română și-a forțat limitele sale operative, este corectă. Altfel

ar fi stat lucrurile dacă în dotarea unităților și marilor unități române s-ar fi regăsit, în proporție însemnată, cel mai modern echipament militar.

A intervenit și situația specifică în care a luptat armata română după 22 iunie 1941. Războiul în care era implicată fiind unul de coaliție, Germania, liderul alianței din care făcea parte, avea cuvântul hotărâtor în toate domeniile, inclusiv în ceea ce privește asigurarea cu armament și tehnică de luptă a trupelor române. Teoretic, ea ar fi fost în cel mai înalt grad interesată ca marile uniți aliate, inclusiv cele române, să fie cât mai bine înzestrate, scopul fiind obținerea victoriei. Dar au intervenit factori politici și psihologici. La începutul alianței dintre Berlin și București, Adolf Hitler nu avea o părere prea bună despre armata română, percepție întărită de modul în care a avut loc retragerea ei din Basarabia și nordul Bucovinei. De aceea, el nu a fost foarte interesat de ambițiosul program de reformă militară inițiat de Ion Antonescu, imediat după preluarea puterii, la 6 septembrie 1940.

Cu toate acestea, a acceptat participarea armatei române la materializarea planului Barbarossa, Antonescu solicitând-o imperios la întrevederea din 11-12 iunie 1941, în care s-au pus bazele colaborării militare dintre cei doi aliați în faza inițială a războiului. Ulterior, așa cum arată Alexandru Ștefănescu, comportarea meritorie a forțelor militare în cadrul operației pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, a determinat ca Înaltul Comandament German, inclusiv Hitler, să-și revizuiască parțial opiniile.

Apelul la aliați, inclusiv la români, în etapele ulterioare ale conflictului, s-a datorat și eșecului „blitzkrieg-ului”, ceea ce a arătat insuficiența forțelor de care dispunea al III-lea Reich, pentru a-și atinge obiectivul - acela de a învinge Uniunea Sovietică.

În privința României, a mai fost un factor cântărit cu grijă de liderii de la Berlin, și anume Ungaria. Încă de la prima întrevedere cu A. Hitler, Ion Antonescu a declarat foarte deschis că obiectivul guvernării sale era reîntregirea granițelor, atât la est, prin

recuperarea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herței, cât și la vest, prin anularea Dictatului de la Viena din 30 august 1940. Führer-ul, dorind să mențină ambele țări în alianță, a fluturat ideea atât la București, cât și la Budapesta că „problema” Transilvaniei se va tranșa la sfârșitul războiului, iar soluția va depinde de contribuția fiecărui partener la victoria finală.

Pe cale de consecință, Berlinul nu a dat curs solicitărilor repetate ale regimului de la București de a înzestra masiv armata română, de teamă că armamentul va fi păstrat în țară și astfel se va dezechilibra balanța militară dintre România și Ungaria, consecințele putând fi dezastruoase pentru Germania la sfârșitul ostilităților.

Așa s-a ajuns la soluția ca armamentul și tehnica de luptă pentru consistentul corp expediționar românesc, pus la dispoziție de Ion Antonescu pentru campania Werchmacht-lui din vara anului 1942, să fie asigurat pe front și nu în țară.

Au intervenit câțiva factori care au determinat ca acest obiectiv să fie realizat doar parțial: modificarea „planului Albastru” la 23 iulie 1942, fapt care a încălcat principiul concentrării forțelor și mijloacelor; obsesia lui Hitler pentru orașul lui Stalin, ceea ce s-a concretizat în direcționarea resurselor pentru cucerirea obiectivului; insuficienta capacitate a industriei germane de a asigura necesitățile și, mai ales, criza transporturilor, capacitatea căilor ferate rusești fiind limitată, iar aviația de transport având capacități reduse.

Trupele române s-au găsit astfel doar cu armamentul, tehnica de luptă și muniția pe care au reușit să le aducă din țară, echipamentul modern, cum ar fi, de pildă, cel antitanc lipsind sau fiind ineficient în fața blindatelor sovietice. Grava înfrângere din zona Stalingradului a fost pusă de lideri și comandanți germani, în pofida realității, pe seama comportării trupelor române, ceea ce a generat o gravă criză în relațiile bilaterale, care n-au mai revenit niciodată la nivelul celor din primele etape ale conflictului.

M-am oprit mai mult asupra acestui episod, analizat coerent de către autor, întrucât îl consider reprezentativ pentru rolul aparte

pe care îl are armamentul și tehnica de luptă în obținerea deciziei pe câmpul de luptă. Mărturiile istorice arată disperarea și descurajarea ofițerilor și soldaților români, aflați într-un teatru de operații ostil și prin alte elemente, inclusiv de ordin fizico-geografic, în fața ineficienței armamentului antitanc de care dispuneau, blindatele rusești copleșindu-i.

Apreciez drept profitabilă științific metodologia utilizată Alexandru Ștefănescu în întreaga lucrare, inclusiv în cazul Stalingradului la care am făcut succinte referiri. Întrucât campania a durat peste trei ani de zile, iar acțiunile militare ale marilor unități române au fost numeroase se impunea o selecție a acestora, prin reliefaarea celor mai semnificative. Ea s-a realizat după criteriile relevante: complexitatea operației; numărul de mari unități române participante (cel puțin șapte) și cu participarea a cel puțin a unui comandament de corp de armată; înzestrarea cu armament și tehnica de luptă a trupelor române; structura aliată (germană) din care a făcut parte și care a avut conducerea acțiunilor pe câmpul de luptă etc.

Pe baza acestor indicatori sunt analizate operațiile de eliberare ale Basarabiei și nordului Bucovinei, cucerirea Odesei; participarea marilor unități române la giganticele confruntări de la Cotul Donului și Stepa Calmucă, în cadrul cărora armata română a înregistrat pierderi severe, printre cele mai mari din istoria militară națională, evacuarea Crimeei și apărarea Moldovei. Într-adevăr sunt cele mai importante momente ale unei campanii în care marile unități române au parcurs un drum de luptă impresionant - de la Prut pe Volga și în Caucaz (Divizia 2 munte a luptat la Nalcik, acolo unde au ajuns detașamente ale domnitorului muntean Radu cel Frumos în a doua jumătate a secolului al XV-lea) și înapoi la Nistru și Prut.

Fiecare operație are o grilă de analiză standard (contextul politico-militar; misiunea (misiunile) marilor unități române; armamentul și tehnica de luptă aflată în dotarea trupelor române înainte de bătălie; desfășurarea confruntării; modul de utilizare a armamentului și tehnicii; comparația cu funcționarea tehnicii de

luptă a inamicului). Această manieră permite autorului concluzii pertinente pentru fiecare studiu de caz și pentru fiecare categorie de armament și tehnică de luptă referitoare la eficiența în luptă în raport cu cea a inamicului.

Sușținem ideea autorului că aliniamentul fortificat Focșani-Nămoloasa-Galați, hiperbolizat de o parte a istoriografiei române ca fiind elementul ce putea schimba soarta postbelică a României, era foarte departe de a avea rolul hotărâtor, chiar și în ipoteza că el ar fi fost echipat corespunzător, iar trupele româno-germane l-ar fi ocupat la timp, așa cum sugerau unii lideri militari români.

Utilă este și comparația cu aliații Berlinului (Finlanda, Italia, Ungaria), iar concluzia atestă că România, prin efectivele angajate și performanțele obținute pe câmpul de luptă, a fost cel mai important partener al Germaniei până la întoarcerea de arme de la 23 august 1944. Armamentul, tehnica de luptă au corespuns în cea mai mare măsură, cu deosebire la începutul campaniei, când inamicul nu avea suficient echipament modern. Treptat, industria sovietică a fost capabilă să producă armament de calitate, Moscova beneficiind, în plus, și de un consistent ajutor anglo-american. Raportul de forțe s-a schimbat în defavoarea trupelor române, mai ales că sprijinul german nu a fost suficient de consistent. Alexandru Ștefănescu ilustrează convingător acest aspect cu desfășurarea operației de apărare a Moldovei, când lipsa rezervelor, în special a marilor unități blindate, transferate de Hitler pe Frontul central, a decis soarta confruntării chiar din prima zi.

Rămâne de clarificat, prin studii și analize ulterioare, relația dintre capacitățile militare, în cazul de față calitatea și cantitatea armamentului și tehnicii de luptă ale unei armate și decizia implicării unui stat într-un conflict militar sau într-o criză internațională de proporții. Apreciem că acest indicator este doar unul dintre factorii care poate limita sau dimpotrivă amplifica implicarea, dar nu este singurul element determinant.

14 *Alexandru V. Ștefănescu*

Lucrarea lui Alexandru Ștefănescu, analitică și documentată și care abordează un subiect puțin studiat, se înscrie ca o contribuție notabilă în istoriografia participării României la al Doilea Război Mondial. Ea va fi un reper de neocolit în cercetările ulterioare consacrate celei mai importante secvențe ale istoriei militare românești.

Prof. univ. dr. Petre Otu
Președintele Comisiei Române de Istorie Militară